

ẨN DỤ Ý NIỆM CÓ MIỀN NGUỒN “HÀNH TRÌNH” TRONG BẢN TIN Y TẾ TIẾNG VIỆT

LÊ VIÊN LAN HƯƠNG (*)

Tóm tắt: Từ lý thuyết của ngôn ngữ học tri nhận, bài viết nghiên cứu ẩn dụ ý niệm có miền nguồn HÀNH TRÌNH trên cứ liệu bản tin y tế trong một số báo mạng tiếng Việt. Căn cứ vào những tương liên trong kinh nghiệm và những tri thức từ miền nguồn được chiếu xạ lên miền đích, làm rõ lược đồ hình ảnh, cơ chế chuyển di, sao phỏng các nét thuộc tính giữa hai miền không gian nguồn - đích trong tư duy cộng đồng người Việt; chỉ ra tính tầng bậc trong cấu trúc ẩn dụ. Dựa trên quan hệ logic trong việc tổ chức lược đồ ánh xạ của ẩn dụ ý niệm, bài viết chỉ ra kiểu tư duy phổ quát và đặc thù trong cấu trúc ý niệm mang đặc trưng tư duy, văn hóa của cộng đồng bản ngữ.

Từ khóa: Ẩn dụ; ý niệm; ánh xạ; hành trình; thực thể y sinh; liệu pháp y sinh; chướng ngại vật.

Abstract: Relying on the theory of perceptual linguistics, the article studied the conceptual metaphor “journey” in Vietnamese health bulletins. Based on experiential correlations and knowledge mapping from the source domain to the target domain, we discussed the mapping mechanism of Vietnamese community thinking between source and target domains, and the hierarchy of the metaphorical structure. The logical relationship in organizing the mapping scheme of conceptual metaphors indicates the universal and particular thinking in the conceptual structure of Vietnamese culture.

Keywords: Metaphor; concept; mapping; journey; biological entity; biological therapy; obstacle.

Ngày nhận bài: 12/01/2021; Ngày sửa bài: 10/03/2021; Ngày duyệt đăng bài: 14/4/2021.

1. Đặt vấn đề

Ẩn dụ ý niệm (cognitive/conceptual metaphor) đã trở thành một trào lưu nổi bật, là một công cụ hữu hiệu để tìm hiểu các đặc trưng ngôn ngữ và tư duy gắn liền với bối cảnh văn hóa xã hội của cộng đồng, trong đó đặc biệt nhấn mạnh đến nền tảng kinh nghiệm trong tâm trí người dùng ngôn ngữ. Theo Lakoff và Johnson (1980: 5), “Ẩn dụ ý niệm là sự ý niệm hóa một miền tinh thần qua một miền tinh thần khác, gọi là sự ánh xạ (mapping) có hệ thống từ một miền này sang một miền khác nhằm tạo nên một mô hình tri nhận giúp lĩnh hội miền đích một cách hiệu quả hơn”. Bởi thế, ẩn dụ ý niệm

được hình thành dựa trên sự tương liên về kinh nghiệm của con người đối với thế giới, trong đó một miền (thường là miền cụ thể) được dùng để hiểu một miền khác (thường là miền trừu tượng hơn). Miền thứ nhất được gọi là miền nguồn (source domain), miền sau gọi là miền đích (target domain) thông qua các lược đồ ánh xạ giữa các yếu tố của hai miền nguồn - đích để giải thích tại sao các thuộc tính cụ thể được sử dụng để hiểu miền đích (Kövecses 2002: 12).

(*) ThS, Học viện Quân Y; NCS Khoa Ngôn ngữ học, Học viện Khoa học xã hội.
Email: levienlanhuongk84@gmail.com.

Bên cạnh sự tương đồng khách quan giữa hai thực thể được so sánh, ẩn dụ ý niệm hình thành dựa trên kinh nghiệm và kiến thức hàng ngày của con người, bao gồm sự tương liên về kinh nghiệm, sự tương đồng không khách quan, nền tảng văn hóa và sinh học chung giữa hai miền ý niệm... Các thuộc tính từ miền nguồn được phóng chiếu sang miền đích dựa trên nguyên tắc chiếu xạ bộ phận, đơn hướng. Tức là khi ý niệm đích được cấu trúc hóa theo một miền nguồn cụ thể sẽ chỉ kích hoạt một khía cạnh nào đó của miền đích và ẩn dụ ánh xạ cấu trúc từ một miền nguồn sang một miền đích chứ không có ánh xạ tương ứng theo chiều ngược lại.

Nghiên cứu về ẩn dụ ý niệm trong các văn bản y tế, cụ thể trong các bản tin y tế, là một hướng tiếp cận rất mới. Mặc dù tần suất sử dụng ý niệm ẩn dụ trong các bản tin y tế khá cao nhưng cho đến nay ở Việt Nam chưa có công trình nghiên cứu nào đề cập đến. Với phương châm kế thừa, tiếp nối hướng nghiên cứu của những người đi trước, đồng thời khai thác những cái mới, nghiên cứu của chúng tôi sẽ góp phần soi sáng một số khía cạnh trong cách thức tri nhận về sức

khỏe của cộng đồng người Việt, đào sâu thêm một số vấn đề về văn hóa ngôn ngữ, đồng thời bổ sung thêm một góc nhìn mới vào những nghiên cứu về ẩn dụ tri nhận thông qua miền nguồn “hành trình”.

2. Chiếu xạ ẩn dụ từ miền nguồn “hành trình” trong các bản tin y tế tiếng Việt

Trong các bản tin y tế tiếng Việt mà bài viết khảo sát⁽¹⁾ xuất hiện nhiều biểu thức ẩn dụ có miền nguồn “hành trình” liên quan đến miền đích “bệnh tật”. Chúng tôi tìm được một ẩn dụ cơ sở BỆNH TẬT LÀ HÀNH TRÌNH, và ba ẩn dụ phái sinh gồm: LỘ TRÌNH TRONG NGHIÊN CỨU/TRỊ LIỆU Y SINH/SỰ TẤN CÔNG, LÂY LAN CỦA DỊCH BỆNH LÀ LỘ TRÌNH TRONG HÀNH TRÌNH; CÁC GIAI ĐOẠN TRONG NGHIÊN CỨU/TRỊ LIỆU Y SINH/ĐIỀU TRỊ BỆNH LÀ QUẢNG ĐƯỜNG ĐI ĐƯỢC SO VỚI ĐIỂM MỐC; NHỮNG KHÓ KHĂN TRONG ĐIỀU TRỊ BỆNH/NGHIÊN CỨU TRỊ LIỆU Y SINH LÀ CHƯỚNG NGẠI VẬT TRÊN HÀNH TRÌNH. Có thể hình dung cơ chế chiếu xạ từ miền nguồn “hành trình” lên miền đích “bệnh tật” qua lược đồ ánh xạ dưới đây:

Lược đồ ánh xạ BỆNH TẬT LÀ HÀNH TRÌNH

Thuộc tính của miền nguồn (<i>hành trình</i>)	Thuộc tính miền đích (<i>bệnh tật</i>)
Lữ khách	→ Người bệnh
Bạn đồng hành	→ Người nhà bệnh nhân, đội ngũ y bác sĩ, những tổ chức y tế
Xuất phát điểm của hành trình	→ Xuất phát điểm trong quá trình điều trị bệnh/nghiên cứu liệu pháp y sinh
Phương tiện sử dụng trong hành trình	→ Các phương tiện hỗ trợ/liệu pháp y sinh trong điều trị bệnh

⁽¹⁾ Bài viết khảo sát chuyên mục *Sức khỏe* của trang vtv.vn và dantri.com.vn, trong khoảng thời gian từ tháng 01 năm 2019 đến tháng 4 năm 2021.

ẢN DỤ Ý NIỆM CÓ MIỀN NGUỒN "HÀNH TRÌNH"...

Thuộc tính của miền nguồn (hành trình)	Thuộc tính miền đích (bệnh tật)
Quãng đường đã đi được so với điểm mốc	→ Các giai đoạn của quá trình điều trị bệnh/quá trình nghiên cứu tìm giải pháp y sinh
Những ngã rẽ trên hành trình	→ Các phác đồ điều trị bệnh trong từng giai đoạn/sự thay đổi các liệu pháp y sinh
Những khó khăn, trở ngại trên đường đi	→ Những khó khăn, trở ngại trong quá trình điều trị bệnh/quá trình nghiên cứu liệu pháp y sinh
Sự cố gặp phải trong hành trình	→ Những tai biến y khoa/sự thất bại của nghiên cứu/liệu pháp y sinh
Trạng thái của cuộc hành trình	→ Trạng thái của quá trình điều trị bệnh/quá trình nghiên cứu liệu pháp y sinh
Tâm trạng của lữ khách/bạn đồng hành	→ Tâm lí của bệnh nhân/người nhà bệnh nhân/đội ngũ y bác sĩ
Đích đến của hành trình	→ Kết quả đạt được trong quá trình điều trị bệnh/ứng dụng các liệu pháp y sinh

2.1. Ẩn dụ ý niệm LỘ TRÌNH TRONG NGHIÊN CỨU/TRỊ LIỆU Y SINH/SỰ TẤN CÔNG, LÂY LAN CỦA DỊCH BỆNH LÀ LỘ TRÌNH TRONG HÀNH TRÌNH

Với tư duy xem BỆNH TẬT LÀ MỘT HÀNH TRÌNH, người viết chiếu xạ các thuộc tính của hành trình lên miền bệnh tật như: *trạng thái lưu thông, sự lưu hành trên tuyến đường, tiến lên, đẩy lùi, chốt kiểm soát, lối vào/xâm nhập, mở đường, đảo chiều, bước ngoặt, tốc độ nhanh hay chậm trong hành trình...* khiến miền đích “bệnh tật” mang những

thuộc tính mới từ miền nguồn. Trong ẩn dụ phái sinh LỘ TRÌNH TRONG NGHIÊN CỨU/TRỊ LIỆU Y SINH/SỰ TẤN CÔNG, LÂY LAN CỦA DỊCH BỆNH LÀ LỘ TRÌNH TRONG HÀNH TRÌNH, các dụ dẫn thường xuất hiện để mô tả lộ trình của hành trình như: *con đường, bước đi, hành trình vượt cửa tử, hành trình kì diệu, hành trình xâm chiếm, con đường lây nhiễm, cuộc đua, chặng đường dài, vượt biên giới...* Có thể quan sát các dụ dẫn ẩn dụ trong Bảng 2 dưới đây:

Bảng 2: Các dụ dẫn ẩn dụ được kích hoạt trong mô hình ý niệm LỘ TRÌNH TRONG NGHIÊN CỨU/TRỊ LIỆU Y SINH/SỰ TẤN CÔNG, LÂY LAN CỦA DỊCH BỆNH LÀ LỘ TRÌNH TRONG HÀNH TRÌNH

Thuộc tính miền nguồn	Dụ dẫn	Số lần xuất hiện	Thuộc tính miền nguồn	Dụ dẫn	Số lần xuất hiện
Lộ trình trong hành trình	Con đường	7	Lộ trình trong hành trình	Hành trình xâm chiếm	2
	Bước đầu tiên	1		Con đường lây nhiễm/ lây truyền	7
	Hành trình vượt qua cửa tử	1		Lộ trình lây nhiễm	1
	Hành trình kì diệu	2		Con đường phá huỷ	1
	Hành trình trở về từ cận kề cái chết	1		Đi qua	1
	Cuộc đua/ cuộc chạy đua	24		Hành trình phức tạp	1
	Lộ trình/chặng đường dài	5		Vượt biên giới quốc gia	1
	Thâm nhập	1		Xâm nhập	1
Tổng	55				

Xem bệnh tật như một cuộc hành trình, các bài viết trên các bản tin y tế tiếng Việt thường xem sự tấn công, lây lan của dịch bệnh giống như một cuộc hành trình có lộ trình cụ thể, trong đó, sự lây nhiễm trong cộng đồng hay mức độ lây lan của dịch bệnh có thể di chuyển với tốc độ chóng mặt, trong một thời gian ngắn có thể vượt cả biên giới quốc gia. Ví dụ:

(1) *Chỉ chưa đầy 2 tháng, mầm bệnh vốn chỉ gói gọn trong một thành phố đã vượt qua cả biên giới quốc gia, lây nhiễm hơn 45.000 người và đặt cả thế giới vào "Tình trạng khẩn cấp toàn cầu"⁽²⁾.*

(2) *Nghiên cứu này được đánh giá rất quan trọng bởi các kỹ thuật mạng lưới di truyền đã vạch ra chính xác các lộ trình lây nhiễm⁽³⁾.*

Trong cuộc chiến chống lại bệnh tật, cần có sự vào cuộc của cả đội ngũ y, bác sĩ lẫn đội ngũ các nhà khoa học nhằm tìm

⁽²⁾ Minh Nhật, 12/02/2020, Nhìn lại hành trình "xâm chiếm" thế giới thần tốc của virus corona, <https://dantri.com.vn/suc-khoe/nhin-lai-hanh-trinh-xam-chiem-the-gioi-than-toc-cua-virus-corona-20200212162747674.htm>.

⁽³⁾ Trang Phạm, 12/04/2020, Phát hiện 3 biến thể của SARS-CoV-2 trên toàn cầu, <https://dantri.com.vn/khoa-hoc-cong-nghe/phan-hien-3-bien-the-cua-sars-co-v-2-tren-toan-cau-20200412005516317>.

kiểm các giải pháp trị liệu y sinh. Quá trình này đòi hỏi tiêu tốn nhiều thời gian, công sức cho nghiên cứu dịch tễ, thử nghiệm và thực hiện. Các mã thông báo ẩn dụ thường được thể hiện thông qua các dụ dẫn như *cuộc đua*, *bước đi*, *hành trình*... các ẩn dụ này cho thấy tính cấp thiết của các nghiên cứu tìm giải pháp y sinh, ngăn cản sự lây lan và ảnh hưởng tiêu cực của dịch bệnh đến sức khỏe cộng đồng. Việc tìm kiếm các giải pháp y sinh cần sự chung tay, đồng lòng không những của riêng ngành Y, mà còn là sự đồng lòng "chạy đua" của toàn nhân loại, đôi khi trở thành vấn đề mang tính toàn cầu. Ví dụ:

(3) *Cuộc đua tìm kiếm vaccine COVID-19: Các nhà khoa học gặp nhiều trở ngại*⁽⁴⁾.

(4) *Đây được coi là bước đi mới nhất trong cuộc đua toàn cầu trong việc phát triển vaccine để ngăn chặn căn bệnh gây chết người do virus SARS-CoV-2 gây ra*⁽⁵⁾.

(5) *Vaccine và các phương thức điều trị hiệu quả đúng là đang được trông chờ sẽ tìm bước được đại dịch*⁽⁶⁾.

Và người bệnh cũng được xem là lữ khách trên hành trình. Việc chiến đấu với bệnh tật, vượt qua cửa tử, giành giật lại sự sống từ bệnh nhân cũng thường được quan sát dưới lược đồ hành trình. Ví dụ:

(6) *Hành trình vượt "cửa tử" của bệnh nhân số 19*⁽⁷⁾.

(7) *Hành trình kỳ diệu của bệnh nhân 91*⁽⁸⁾.

Không những thế, các thực thể y sinh, các mầm bệnh, virus cũng được quan sát

như một lữ khách trên hành trình. Chúng có thể lựa chọn hình thức di chuyển độc lập, tự do hay lệ thuộc vào bạn đồng hành hoặc phương tiện; đi thẳng, ghé thăm, hay lạng lách vào các ngõ ngách mong muốn. Ví dụ:

(8) *Trong khi đó, các tế bào ung thư được lấy từ khối u giai đoạn muộn trở nên linh động hơn, chúng tách rời nhau và di chuyển độc lập*⁽⁹⁾.

(9) *Không những thế, virus này thực sự còn có thể di chuyển và luôn lách đến khắp nơi trong cơ thể chúng ta*⁽¹⁰⁾.

⁽⁴⁾ Nhật Anh, 07/06/2020, *Cuộc đua tìm kiếm vaccine COVID-19: Các nhà khoa học gặp nhiều trở ngại*, <https://vtv.vn/the-gioi/tim-kiem-vaccine-covid-19-cac-nha-khoa-hoc-gap-nhieu-tro-ngai-20200607131402032.htm>

⁽⁵⁾ Quỳnh Chi, 01/07/2020, *Trung Quốc phê chuẩn vaccine COVID-19 (chiến tranh) thử nghiệm trong quân đội*, <https://vtv.vn/the-gioi/trung-quooc-phe-chuan-vaccine-covid-19-thu-nghiem-trong-quan-doi-2020070111574961.htm>.

⁽⁶⁾ Vân Ánh, 04/08/2020, *Thế giới có thể phải chung sống với COVID-19*, <https://vtv.vn/the-gioi/the-gioi-co-the-phai-chung-song-voi-covid-19-20200804113952088.htm>.

⁽⁷⁾ Ban Thời sự, 12/05/2020, *Hành trình vượt "cửa tử" của bệnh nhân số 19*.

<https://vtv.vn/trong-nuoc/hanh-trinh-vuot-cua-tu-cua-benh-nhan-so-19-20200512190610531.htm>

⁽⁸⁾ Nguyễn Hằng, Hữu Thành, 18/06/2020, *Hành trình kỳ diệu của bệnh nhân 91*, <https://vtv.vn/vtv9/hanh-trinh-ky-dieu-cua-benh-nhan-91-20200618093410313.htm>.

⁽⁹⁾ Minh Nhật, 26/08/2020, *Tế bào ung thư càng ít "kết dính", khả năng di căn càng mạnh*, <https://dantri.com.vn/suc-khoe/te-bao-ung-thu-cang-it-ket-dinh-kha-nang-di-can-cang-manh-20200825234202667.htm>.

⁽¹⁰⁾ Phạm Hường, 18/04/2020, *Tìm hiểu hành trình phức tạp của virus corona bên trong cơ thể con người*, <https://dantri.com.vn/khoa-hoc-cong-nghe/tim-hieu-hanh-trinh-phuc-tap-cua-virus-corona-ben-trong-co-the-con-nguoi-20200418163221626.htm>.

(10) Hà An, 15/10/2020, Những ai cần đề phòng bệnh ung thư gan “ghé thăm”⁽¹¹⁾?

(13) Trên thực tế, những đột biến này giúp các nhà khoa học theo dõi được các bước đi của virus⁽¹²⁾.

Bệnh tật cũng có hành trình riêng, có lối đi riêng, có thể xâm nhập bằng những con đường trực tiếp hay gián tiếp, thông qua quá trình nhập cảnh, tiếp xúc hay thông qua vật chủ. Ví dụ:

(14) Tuy nhiên, các chuyên gia nêu rõ, cũng không loại trừ khả năng mầm bệnh có thể từ bên ngoài thâm nhập vào sân bay⁽¹³⁾.

(15) Vì đường ruột là lối xâm nhập đầu tiên của các loại vi khuẩn gây hại nên trong thực tế, khoảng 70%-85% các tế bào miễn dịch của cơ thể được phát hiện ra ở đường ruột⁽¹⁴⁾.

Trong một số biểu thức ẩn dụ, các liệu pháp y sinh/thuốc cũng được xem như những lữ khách di chuyển trên hành trình, chủ động điều hướng lộ trình trong những giai đoạn khác nhau của hành trình để về đích:

(16) Ba loại vaccine HIV đang bước vào giai đoạn thử nghiệm cuối cùng, nếu thành công, thế giới sẽ có vaccine HIV sớm nhất vào năm 2021⁽¹⁵⁾.

2.2. ẨN DỤ Ý NIỆM CÁC GIAI ĐOẠN TRONG NGHIÊN CỨU/TRỊ LIỆU Y SINH/ĐIỀU TRỊ BỆNH LÀ QUĂNG ĐƯỜNG ĐI ĐƯỢC SO VỚI ĐIỂM MỐC

Trong hành trình bao giờ cũng gồm một điểm xuất phát và một điểm đích

đến. Quá trình đi từ điểm xuất phát đến điểm đích (có thể bao gồm các điểm trung gian) sẽ thông qua sự vận chuyển bởi một loại phương tiện nào đó. Sự dịch chuyển, chuyển di trong hành trình bao gồm các mã thông báo ẩn dụ chỉ hành trình, hoạt động/động từ chỉ hướng vận động hoặc chỉ quãng đường đã đi được so với điểm mốc như: *di chuyển, dịch chuyển, con đường, lộ trình, đường đi, bước tiến vượt bậc, bước đột phá, bước nhảy vọt, cột mốc mới, bước tiến lớn, mở đường, tiến tới đỉnh, vượt qua đỉnh...*, từ đó ánh xạ thành sự thay đổi của hành trình điều trị bệnh, các giai đoạn trong nghiên cứu, trị liệu y sinh. Có thể quan sát các dụ dẫn ẩn dụ trong Bảng 3 dưới đây:

(11) Hà An, 15/10/2020, Những ai cần đề phòng bệnh ung thư gan “ghé thăm”? <https://dantri.com.vn/suc-khoe/nhung-ai-can-de-phong-benh-ung-thu-gan-ghe-tham-20201014215839697.htm>.

(12) Phạm Hương, 08/03/2020, Virus corona đột biến nhanh cỡ nào?, <https://dantri.com.vn/khoa-hoc-cong-nghe/virus-corona-dot-bien-nhanh-co-nao-20200308063605043.htm>.

(13) Ban Thời sự-Thứ bảy, ngày 13/02/2021, "Chưa có bằng chứng chủng virus ở Tân Sơn Nhất lây lan nhanh hơn", <https://vtv.vn/xa-hoi/viet-nam-xuat-hien-chung-moi-dau-tien-tai-dong-nam-a-20210213195507049.htm>

(14) P.V, 23/03/2020, <https://vtv.vn/doi-song/tang-he-mien-dich-la-chan-thep-bao-ve-co-the-trong-mua-dich-covid-19-20200323104130546.htm>

(15) Trang Phan, 14/12/2019, <https://vtv.vn/chuyen-dong-24h/buoc-dot-pha-trong-phong-chong-hiv-aids-20191214193116031.htm>

Bảng 3: Các dụ dẫn ẩn dụ được kích hoạt trong mô hình ý niệm CÁC GIAI ĐOẠN TRONG NGHIÊN CỨU/TRỊ LIỆU Y SINH/ĐIỀU TRỊ BỆNH LÀ QUĂNG ĐƯỜNG ĐI ĐƯỢC SO VỚI ĐIỂM MỐC

Thuộc tính miền nguồn	Dụ dẫn	Số lần xuất hiện	Thuộc tính miền nguồn	Dụ dẫn	Số lần xuất hiện
Quăng đường đi được so với điểm mốc	Bước tiến vượt bậc	3	Quăng đường đi được so với điểm mốc	Cột mốc mới	2
	Bước đột phá	9		Vượt qua đỉnh	2
	Bước đi	6		Đi đến hồi kết	1
	Bước tiến lớn/xa	4		Đột phá	2
	Tiến gần đến đỉnh	1		Tiến đến	1
	Bước nhảy vọt	1		Di chuyển	2
	Bước tiến đáng kể	3		Bước tiến mới/đầy hứa hẹn	5
	Mở đường	3			
Tổng	44				

Ẩn dụ này ý niệm hóa các nhà khoa học y sinh giống như những du khách đang đi đến những điểm nhất định trên một cuộc hành trình. Họ tập trung vào các mục tiêu y tế nhằm tìm kiếm các liệu pháp điều trị tiên tiến, hữu hiệu nhất trong công tác điều trị bệnh. Hầu hết các biểu thức ẩn dụ này nhằm làm nổi bật tiến bộ mà các nhà khoa học y sinh đã thực hiện về mặt nghiên cứu y học và phương pháp trị liệu để điều trị nhiều loại bệnh nghiêm trọng và nguy hiểm. Trong các ví dụ trên, các giai đoạn nghiên cứu của y học về bệnh hiểm nghèo, hay liệu pháp tiêm thuốc kháng virus trong điều trị HIV/AIDS được xem như *bước tiến lớn* trong hành trình nghiên cứu y học, cắm những cột mốc đáng ghi nhận vào thành tựu của ngành khoa học y sinh. Các liệu pháp giúp cải thiện sức khỏe của cơ thể và giảm bớt áp lực cho bệnh nhân được coi là đạt đến đích

sau một hành trình. Trong một số biểu thức ẩn dụ, liệu pháp y sinh được xem giống như một lối khách, chủ động khai phá, mở lối đi riêng cho mình, hoặc tìm ra một đường đi ngắn hơn, ít trở ngại hơn để về đích thành công. Ví dụ:

(17) *Phương pháp này được coi là mở ra một con đường mới trong việc điều trị thuyên giảm cho đến tận gốc HIV/AIDS⁽¹⁶⁾.*

(18) *Bước đột phá trong nghiên cứu điều chế vắc-xin Covid-19 tại Mỹ⁽¹⁷⁾.*

(19) *TS Wee Yong, đại diện nhóm nghiên cứu cho biết: “Đây là một kết quả*

⁽¹⁶⁾ Thanh Ba, 24/12/2018, <https://vtv.vn/suc-khoe/phap-tim-ra-cach-tieu-diet-te-bao-nhiem-hiv-20181224070704271.htm>

⁽¹⁷⁾ Đức Hoàng, 20/02/2020, *Bước đột phá trong nghiên cứu điều chế vắc-xin Covid-19 tại Mỹ*, <https://dantri.com.vn/the-gioi/buoc-dot-pha-trong-nghien-cuu-dieu-che-vacxin-covid-19-tai-my-20200220082917540.htm>.

quan trọng. Nó là **bước tiến đầy hứa hẹn trên con đường tìm ra phương pháp chữa trị cho căn bệnh nan y này**⁽¹⁸⁾.

(20) *Được ca ngợi như một **bước nhảy vọt** có tính cách mạng trong cuộc nghiên cứu và tìm ra phương pháp điều trị bệnh, CRISPR giúp việc chỉnh sửa DNA nhanh chóng và dễ dàng hơn*⁽¹⁹⁾.

(21) *Đây được xem là một **cột mốc mới** của kỹ thuật khoa học đang cách mạng hóa lĩnh vực nghiên cứu y sinh học trên thế giới*⁽²⁰⁾.

(22) Ngày 30/4, Thủ tướng Anh Boris Johnson tuyên bố, quốc gia này hiện đã **vượt qua đỉnh dịch COVID-19**⁽²¹⁾.

2.3. Ẩn dụ ý niệm NHỮNG KHÓ KHĂN TRONG ĐIỀU TRỊ BỆNH/NGHIÊN CỨU TRỊ LIỆU Y SINH LÀ CHƯỚNG NGẠI VẬT TRÊN HÀNH TRÌNH

Ẩn dụ này mô tả những khó khăn mà đội

ngũ y bác sĩ phải đối mặt trong nghiên cứu và liệu pháp y sinh để tìm ra vắc-xin và chữa bệnh. Khi nghiên cứu để tìm ra các liệu pháp y sinh phù hợp trong điều trị bệnh, đội ngũ các nhà nghiên cứu/y bác sĩ thường gặp phải những khó khăn nhất định như: thâm hụt tài chính bởi chi phí tốn kém; kết quả thực nghiệm không được như kỳ vọng/dự báo ban đầu; kết quả thực nghiệm chứng minh giả thuyết nghiên cứu phán đoán sai... Trong các biểu thức ẩn dụ này, những khó khăn trên được xem như chướng ngại vật của hành trình mà đội ngũ các nhà nghiên cứu/y bác sĩ phải tìm cách vượt qua để cán đích thành công. Ẩn dụ này được thể hiện bằng các mã thông báo ẩn dụ như: *chướng ngại vật, bế tắc, con đường gập ghềnh, chông gai, rào cản, không lối thoát, đi vào vết xe đổ, ngõ cụt, ùn tắc, mắc kẹt*... Có thể quan sát các dụ dẫn trong Bảng 4 dưới đây:

Bảng 4: Các dụ dẫn ẩn dụ được kích hoạt trong mô hình ý niệm NHỮNG KHÓ KHĂN TRONG ĐIỀU TRỊ BỆNH/NGHIÊN CỨU TRỊ LIỆU Y SINH LÀ CHƯỚNG NGẠI VẬT TRÊN HÀNH TRÌNH

Thuộc tính miền nguồn	Dụ dẫn	Số lần xuất hiện	Thuộc tính miền nguồn	Dụ dẫn	Số lần xuất hiện
chướng ngại vật trên hành trình	Vượt qua rào cản	1	chướng ngại vật trên hành trình	Rào cản	1
	Vượt qua hàng rào	2		Không lối thoát	1
	Trở ngại	1		Vượt sóng dữ	1
	Đi vào vết xe đổ	1		Mắc kẹt	1
	Vượt biên giới	2		Ùn tắc	1
	Ngõ cụt	1		Bất di bất dịch	1
Tổng			14		

⁽¹⁸⁾ Minh Nhật, 05/04/2020, Vitamin B3 kích hoạt khả năng *tấn công* ung thư của hệ miễn dịch, <https://dantri.com.vn/suc-khoe/vitamin-b-3-kich-hoat-kha-nang-tan-cong-ung-thu-cua-he-mien-dich-20200402221105123.htm>.

⁽¹⁹⁾ Phương Huyền, 25/09/2019, Các nhà khoa học Trung Quốc chữa trị HIV bằng phương pháp *chỉnh sửa gen* CRISPR, <https://dantri.com.vn/khoa-hoc-cong-nghe/cac-nha-khoa-hoc-trung-quoc-chua-tri-hiv-bang-phuong-phap-chinh-sua-gen-crispr-20190925063901537.htm>.

⁽²⁰⁾ Theo TTXVN, 11/02/2020, *Cột mốc mới* trong *chỉnh sửa gene* CRISPR chống ung thư, <https://dantri.com.vn/suc-khoe/cot-moc-moi-trong-chinh-sua-gene-crispr-chong-ung-thu-20200223161829170.htm>.

⁽²¹⁾ Ban Thời sự, 01/05/2020, Anh tuyên bố *vượt qua đỉnh dịch COVID-19*, <https://vtv.vn/the-gioi/anh-tuyen-bo-vuot-qua-dinh-dich-covid-19-202005011146165.htm>.

Phép ẩn dụ này giúp thu hút và hướng người đọc hiểu được hành trình điều trị bệnh là một hành trình đầy gian nan, thử thách đối với người bệnh, để tìm thấy hi vọng về sự hồi phục hoặc đi đến đích, chiến thắng bệnh tật, họ phải trải qua những chặng đường gập ghềnh, khó khăn; đôi khi họ cũng sa lầy trong một hành trình trình bế tắc, không lối thoát. Ví dụ:

(23) *Xương khớp đau nhức khiến cơ thể mệt mỏi, tinh thần sa sút, công việc đình trệ, tiền bạc tiêu hao... đẩy cuộc sống của người bệnh dần đi vào bế tắc, không lối thoát*⁽²²⁾.

(24) *Trong điều kiện bình thường, tế bào biểu mô ở trạng thái bất di bất dịch. Theo giải thích của GS Josef A. Käs, sự bất động này cũng giống như một chiếc xe bị mắc kẹt trên tuyến giao thông đang ùn tắc*⁽²³⁾.

Trong một phương diện khác, công tác trị liệu y sinh/bệnh nhân cũng được hình dung dưới dạng lược đồ hành trình, và những khó khăn trong trị liệu y sinh/bệnh nhân được nhìn nhận như chướng ngại vật của hành trình. Các ẩn dụ hành trình cũng giúp giải thích sự kiên trì của các nhà khoa học trong việc nỗ lực tìm kiếm các liệu pháp y tế, bất chấp việc phải đối mặt với vô vàn khó khăn. Bên cạnh đó, phép ẩn dụ này cũng làm nổi bật quyết tâm và thành công của các nhà khoa học y sinh trong việc vượt qua thử thách để chinh phục những đỉnh cao tri thức và đạt thêm những thành tựu khoa học trong công tác khám, chữa bệnh. Ví dụ:

(25) *"Thay đổi để hoàn thiện", đó là*

cách lực lượng y tế vượt "sóng dữ" Covid-19⁽²⁴⁾.

(26) *Tokyo có nguy cơ đi vào "vết xe đổ" New York*⁽²⁵⁾.

(27) *Nhìn chung, tỷ lệ tử vong cao là một ngõ cụt tiến hóa của virus*⁽²⁶⁾.

Nhìn chung, các ẩn dụ này tập trung vào mô tả những khó khăn trong công tác điều trị, nghiên cứu trị liệu y sinh, tạo nên những thay đổi trong quá trình nghiên cứu, trị liệu y sinh như là những nỗ lực không ngừng của ngành Y tế trong công cuộc chinh phục tiến bộ khoa học kỹ thuật, bất tiến bộ khoa học kỹ thuật phục vụ công tác khám, chữa, chăm sóc sức khỏe cộng đồng. Vì thế, các ẩn dụ này thường hướng sự chú ý của người đọc đến sự cần thiết trong việc phát triển các liệu pháp y tế hiệu quả hơn và thực hiện nghiên cứu y học rộng rãi hơn nhằm đáp ứng công tác y tế cộng đồng, chăm sóc sức khỏe cộng đồng.

⁽²²⁾ PV, 04/11/2020, Chuyên gia tư vấn cách khắc phục đau nhức xương khớp tận gốc, <https://vtv.vn/suc-khoe/chuyen-gia-tu-van-cach-khac-phuc-dau-nhuc-xuong-khop-tan-goc-202011041144482.htm>.

⁽²³⁾ Minh Nhật, 26/08/2020, Tế bào ung thư càng ít "kết dính", khả năng di căn càng mạnh, <https://dantri.com.vn/suc-khoe/te-bao-ung-thu-cang-it-ket-dinh-kha-nang-di-can-cang-manh-20200825234202667.htm>.

⁽²⁴⁾ Minh Nhật - Bảo Trung, 17/12/2020, Một năm chống "giặc" Covid-19 và những kỳ tích made in Việt Nam, <https://dantri.com.vn/suc-khoe/mot-nam-chong-giac-covid-19-va-nhung-ky-tich-made-in-viet-nam-20210122081453483.htm>.

⁽²⁵⁾ Tường Vy, 05/04/2020, Mỹ tiến gần đến đỉnh dịch COVID-19, <https://vtv.vn/the-gioi/my-tien-gan-den-dinh-dich-covid-19-2020040516544139.htm>.

⁽²⁶⁾ Trang Phạm, 14/04/2020, Chuyên gia virus học Nga dự đoán SARS-CoV-2 sẽ giảm độc lực, <https://dantri.com.vn/khoa-hoc-cong-nghe/chuyen-gia-virus-hoc-nga-du-doan-sars-co-v-2-se-giam-doc-luc-20200414012741076.htm>.

3. Kết luận

Thông qua việc khảo sát cơ chế ánh xạ trong các biểu thức ẩn dụ có miền nguồn “hành trình” trong bản tin y tế tiếng Việt, bài viết đã làm rõ bốn mô hình ẩn dụ liên quan đến miền đích “bệnh tật” trong các bản tin. Từ ẩn dụ cơ sở BỆNH TẬT LÀ MỘT HÀNH TRÌNH, lần lượt kích hoạt các ẩn dụ bậc dưới với các miền đích bị bao thuộc bởi miền “bệnh tật” như: CÁC TẾ BÀO BỊ BỆNH; THỰC THỂ Y SINH; LIỆU PHÁP Y SINH; TRỊ LIỆU Y SINH; NGHIÊN CỨU LIỆU PHÁP Y SINH; BỆNH NHÂN... và lần lượt được làm rõ, giải thích bởi các kiến thức từ miền nguồn “hành trình” thông qua các phép chiếu xạ, tạo nên một ma trận miền. Hàng loạt các kiến thức liên quan đến miền nguồn “hành trình” như: *sự chuyển di, giai đoạn hành trình, chướng ngại vật trên hành trình...* đã được chiếu xạ lên miền đích “bệnh tật” để góp phần làm rõ những khó khăn trong nghiên cứu, trị liệu y sinh, trong công tác điều trị bệnh, và công tác y tế dự phòng mà bất cứ mỗi quốc gia nào cũng đều phải đối mặt. Chúng tôi tìm thấy những tri thức từ miền nguồn hành trình được người Việt dùng để giải thích cho miền đích bệnh tật. Điều này cũng góp phần khẳng định rằng, ẩn dụ có miền nguồn hành trình là ẩn dụ mang tính phổ quát ở nhiều nền văn hóa, bởi hầu hết mọi cộng đồng ngôn ngữ đều xem con đường là khởi đầu của mọi hành trình nguyên thủy, và trong đó, y học với những công cuộc nghiên cứu các giải

pháp bảo vệ sức khỏe con người, đẩy lùi bệnh tật cũng là một hành trình nhiều chông gai và thách thức mà con người cần chinh phục, vượt qua.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Thị Bích Hạnh (2012), “Ẩn dụ ý niệm “Cuộc đời là một cuộc hành trình” trong ca từ Trịnh Công Sơn”, Tạp chí *Nhân lực khoa học xã hội*, số 1 (12/2012).
2. Nguyễn Thị Bích Hạnh, Hồ Thị Thoa (2018), “Ẩn dụ ý niệm chính trị là một cuộc hành trình”, Tạp chí *Khoa học xã hội Việt Nam*, số 8/2018.
3. Evans Chapanga (2004), *An Analysis of the War Metaphors Used in Spoken Commentaries of the 2004 Edition of the Premier Soccer League (PSL) Matches in Zimbabwe*, Department of Linguistics, University of Zimbabwe, Zambezia (2004), XXXI (i/ii).
4. Fatih Dervent (2016), *An Examination of Conceptualization of Sport Metaphors*, Marmara University School of Physical Education and Sports, Turkey, Received: February 23, 2016 Accepted: March 9, 2016 Online Published: March 14, 2016 doi:10.11114/jets.v4i4.1400 URL: <http://dx.doi.org/10.11114/jets.v4i4.1400>.
5. Kövecses, Zoltan (2002), *Metaphor, A Practical Introduction*, Oxford.
6. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980), *Metaphors we live by*, Chicago: University of Chicago Press.